

การพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ตามวิธีคิดแห่งวิถีพุทธธรรม

มารินทร์ สุ่มมัตย์¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการอ่านและกระบวนการคิด (2) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ (3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักคิดตามวิถีพุทธธรรม และ (4) เพื่อศึกษาวิธีคิดโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการอ่านและกระบวนการคิด การอ่านอย่างมีวิจารณญาณ หลักคิดตามวิถีพุทธธรรม และวิธีคิดโยนิโสมนสิการ

ผลการวิเคราะห์ พบว่า (1) การอ่านและกระบวนการคิด มีความสัมพันธ์กันไม่สามารถแยกจากกันได้ การอ่านที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องใช้กระบวนการคิดอย่างมีประสิทธิภาพ (2) การอ่านอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการอ่านที่ใช้กระบวนการคิดในขั้นคิดวิเคราะห์ ที่ต้องใช้ความคิดทั้งในระดับ ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การตีความ การวิเคราะห์ จนถึงการใช้กระบวนการสร้างสรรค์บทอ่านที่ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์สื่อไว้ในบทอ่าน (3) หลักคิดตามวิถีพุทธธรรม เน้นการสร้างปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาคุณค่าและคุณภาพชีวิต และ (4) วิธีคิดโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ เป็นวิธีการคิดในขั้นปฏิบัติหรือเป็นวิธีคิดทางพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิต เป็นวิธีการคิดที่แยกกาย เป็นระบบระเบียบ อิสระ เป็นการฝึกการใช้ความคิด คิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ และคิดวิเคราะห์ เกิดการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ และนำไปสู่จุดหมายพุทธธรรมอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การพัฒนาทักษะการอ่าน; วิจารณญาณ; วิธีพุทธธรรม

ประเภทบทความ: บทความวิชาการ

การอ้างอิง:

มารินทร์ สุ่มมัตย์. (2565). การพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณตามวิธีคิดแห่งวิถีพุทธธรรม. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 12(3), 642-658.

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2086 ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย
อีเมล: lisrin89@gmail.com

Critical Reading Development Based On Buddhadhamma's Thinking Methods

Marin Summart¹

Abstract

This academic article aim to analyze as follows: (1) to study and analyze the theories of reading and thinking processes (2) to study and analyze the theories of critical reading (3) to study and analyze the Teachings of Buddhadhamma on thinking processes (4) to study and analyze the Thinking Methods of Yonisomanasikarn for critical reading skill development. Literature reviews have been divided into four items: (1) the theories of reading and thinking processes (2) the theories of critical reading (3) the Teachings of Buddhadhamma on thinking processes.

The study found that (1) Reading and thinking process cannot be separated definitely, they have close relationship. The reader must think while they are reading. (2) In critical reading, the readers have to apply their memory, understanding, interpreting, evaluating, criticizing and creating to get the main idea and the objectives that the writers communicate in their writing. (3) the Teachings of Buddhadhamma on thinking processes emphasize on right method thinking solve the problems of daily livings for the better quality of lives. (4) Yonisomanasikarn is reading skill development the Buddhism method of right thinking which plays a very important role in determining a personality and good practical way of living. Yonisomanasikarn is valuable and effective method of thinking in critical reading skill development.

Keywords: Reading Skill Development; Critical Reading; Budhadhamma's Thinking Methods

Type of Article: Academic Article

Cite this article as:

Summart, M. (2022). Critical reading development based on Buddhadhamma's thinking methods. *Ph.D. in Social Sciences Journal*, 12(3), 642-658.

¹ Doctor of Philosophy Program in Education, Ramkhamhaeng University
2086 Ramkhamhaeng Road, Hau Mark, Bangkok, Bangkok 10240, Thailand
Email: lisrin89@gmail.com

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของพลเมืองแต่ละประเทศ การศึกษานับว่าเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างสูงสุดในกระบวนการจัดการศึกษาเริ่มจากปรัชญาการศึกษา วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา นำไปสู่การกำหนดเป้าหมาย นโยบาย จนกระทั่งเป็นกฎหมาย สืบเนื่องลงลึกสู่การเรียนการสอนในระบบโรงเรียน จนถึงในชั้นเรียนของแต่ละประเทศ นักการศึกษาเชื่อว่า ทักษะการอ่าน และทักษะการคิดวิเคราะห์ เป็นทักษะสำคัญที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาเยาวชนทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อก้าวเข้าสู่ความเป็นพลเมืองโลกที่มีคุณภาพเทียบเท่ามาตรฐานสากล เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ หลุยส์ เอ็ม โกเมซ เทิร์น และคิมเบอร์ลี โกเมซ ได้เสนอความสำคัญของทักษะการอ่านและการคิดวิเคราะห์ไว้ว่า การขาดทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ของเยาวชนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถือเป็นปัญหาใหญ่ที่มีผลต่อการทำงานและคุณภาพชีวิตของเยาวชนในอนาคต เนื่องจากเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 ต้องการแรงงานคนที่มีทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ และการคิดเชิงวิเคราะห์ซึ่งเครื่องมือที่ทำให้เยาวชนเกิดทักษะการคิดในระดับสูงได้ คือ การอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ที่ต้องใช้ความคิดขั้นวิเคราะห์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา มากกว่าการอ่านเพื่อท่องจำข้อมูล (Gomez, L. M., & Gomez, K., 2007)

การปฏิรูปการเรียนรู้ที่มีจุดเน้นด้านทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพลโลกในศตวรรษที่ 21 ที่เรียกว่า “3Rs8Cs” ซึ่งประกอบด้วย ทักษะและคุณลักษณะ ต่อไปนี้ 3Rs ได้แก่ (1) การอ่านออก (reading) (2) การเขียนได้ (writing) และ (3) การคิดเลขเป็น (arithmetics) และ 8Cs ได้แก่ (1) ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา (critical thinking and problem solving) (2) ทักษะด้านการสร้างสรรค์

และนวัตกรรม (creativity and innovation) (3) ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (cross-cultural understanding) (4) ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (collaboration, teamwork and leadership) (5) ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ (communications, information and media literacy) (6) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (computing and ICT literacy) (7) ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ (career and learning skills) และ (8) ความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม (compassion) (Office of the Education Council, 2017) การพัฒนาในเรื่องดังกล่าวจึงถือว่ามีสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบันและอนาคต โดยพิจารณาจากสภากรรมการการศึกษาไทยในเวทีโลก ปี 2564 การจัดอันดับภาพรวมและด้านการศึกษาของประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศกลุ่มอาเซียน +3 ปี ค.ศ. 2021 ประเทศไทยอยู่อันดับที่ 33 จาก 105 ประเทศ และเป็นอันดับที่ 2 ในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตัวแปรด้านการศึกษาเป็นตัวแปรที่คะแนนต่ำที่สุด ซึ่งการศึกษาเป็นตัวแปรที่เชื่อมโยงไปยังตัวแปรอื่นๆ ให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นในทุกด้าน การพัฒนาการศึกษาจึงเป็นแนวทางในการสร้างพลังที่แข็งแกร่งให้กับประเทศ (Office of the Education Council, 2022)

ทักษะการอ่านมีความสำคัญและจำเป็นมากในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งเป็นสังคมข่าวสาร ข้อมูลต่างๆ ต้องอาศัยการอ่านจึงจะสามารถเข้าใจและสื่อความหมายได้ถูกต้อง ผู้ที่มีประสิทธิภาพในการอ่านสูงจึงสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทำให้มีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง (Somprayoon, 2010) การอ่านหนังสือบางเล่มอ่านเพียงบางส่วนแต่บางเล่มอ่านทั้งหมด อ่านอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การอ่านทำให้คนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (Bacon, 2022)

การอ่านเป็นประตูใหญ่ของการเรียนรู้ตลอดชีวิต การอ่านไม่ได้จำเพาะวิชาภาษาไทย หรือวิชาภาษาต่างประเทศ แต่เป็นทักษะด้านการอ่านทำความเข้าใจ คติวิเคราะห์และพัฒนาต่อยอดเป็นความรู้เพื่อใช้ในสังคม (Patrawat, 2014) เมื่อมาพิจารณากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถทางวิชาการของเยาวชน พบว่า ธรรมชาติของการเรียนรู้จะมีประสิทธิผลมากขึ้นขึ้นอยู่กับ 3 ปัจจัยที่เป็นพื้นฐานหลัก คือ (1) ปัจจัยด้านตัวผู้เรียน (2) ปัจจัยด้านครูผู้สอน และกระบวนการจัดการเรียนการสอน และ (3) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมเชิงสังคมจิตวิทยา (Lincharoen, Ardwichai, & Chan-in, 2009)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น บทความทางวิชาการนี้ ผู้เขียนเน้นศึกษาวิเคราะห์และให้ความสำคัญในด้านหลักการ แนวคิดทฤษฎี วิเคราะห์ตามวิถีพุทธธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของการอ่าน

การอ่านเป็นการสื่อสารกันระหว่างผู้เขียนและผู้อ่าน โดยผ่านกระบวนการแปลความหมายตัวอักษรหรือสัญลักษณ์ให้เข้าใจตรงกัน เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ (Patiropwatee, 2004) การอ่านเป็นกระบวนการทางสติปัญญา ที่ผู้อ่านรับรู้ตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ คิด ค้นคว้าหาความหมายแล้วใช้ประสบการณ์เดิมและจินตนาการแปลความหมาย เกิดเป็นความเข้าใจเรื่อง ที่ผู้เขียนต้องการสื่อสาร (Timam, 2006) การอ่านเป็นทักษะที่มีความสำคัญในชีวิตประจำวัน เพราะว่าเป็นการแสวงหาความรู้ ความเพลิดเพลิน ทำให้มีความรู้ความเข้าใจแนวความคิดและจินตนาการ (Bangkok Metropolitan Administration, Department of Education, 2017)

กล่าวโดยสรุป การอ่านเป็นทักษะในการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจ จากตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ที่ผู้เขียนสื่อสารถึงผู้อ่าน แล้วทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความคิดในระดับต่างๆ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต

ความสำคัญของการอ่าน

การอ่านเป็นทักษะและเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจ ความคิด พัฒนาสติปัญญาให้รู้ และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก (Bangkok Metropolitan Administration, Department of Education, 2017) มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีทักษะการอ่านที่ดี และตระหนักในความสำคัญของการอ่าน Office of the Basic Education Commission, Academic Office and Educational Standards (2022) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการอ่าน สรุปได้ว่าการอ่านเป็นวิธีการแสวงหาความรู้จากหนังสือ ทำให้ได้ทั้งความรู้และความบันเทิง ผู้อ่านหนังสือมากจึงเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากหนังสือมาก คนที่อ่านหนังสือเป็นคนที่พัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทำให้ชีวิตมีพลัง มีความเข้มแข็งทางจิตใจและสติปัญญา และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มากขึ้น นอกจากนี้ Panich (2013) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการอ่าน สรุปได้ว่าการอ่านได้เป็นเรื่องที่ตอบสนองธรรมชาติของเด็กที่มีความอยากรู้อยากเห็น อยากรู้ เข้าใจ อยากรับประสบการณ์สำเร็จ ควรปลูกฝังให้เด็กมีนิสัยรักการอ่าน การอ่านเป็นทักษะที่ควรฝึกไว้ใช้ประโยชน์ในชีวิต เพื่อความเป็นมนุษย์และเพื่อชีวิตที่ดี

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการอ่าน เป็นทักษะและเครื่องมือที่จำเป็นในการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจ พัฒนาความคิด จิตใจและสติปัญญา ทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสามารถนำความรู้จากการอ่านไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

การอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ

การอ่านเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ ผู้เขียน บทอ่าน และผู้อ่าน โดยมีบทอ่านเป็นสื่อกลางเชื่อมต่อความเข้าใจระหว่างผู้เขียนและผู้อ่าน ดังนั้น การทำความเข้าใจบทอ่าน ผู้อ่านจำเป็นต้องมีทักษะและความสามารถด้านการอ่าน ตลอดจนความรู้สึกร่วมกับผู้เขียน เพื่อถอดรหัส หรือแปลสัญลักษณ์ต่างๆ ของผู้เขียน เพื่อบรรลุจุดประสงค์ของการอ่าน สามารถทำความเข้าใจบทอ่านได้ (Chareonwongsak, 2010; Krataitong, 2009; Sitthifong, 2012)

เมื่อพิจารณาตามทฤษฎีการอ่าน การอ่านถือว่าเป็นกระบวนการทำงานของสมองที่สลับซับซ้อนและลึกซึ้ง เนื่องจากการอ่านเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับหลักจิตวิทยา ที่เรียกว่าจิตวิทยาเชิงภาษาศาสตร์ (psycholinguistics) หมายถึง ความสามารถของผู้อ่านในการใช้ตัวบ่งชี้ที่ปรากฏในบทอ่าน เช่น คำศัพท์ หรือข้อความที่อยู่ในบทอ่าน เพื่อคาดเดาหรือบ่งบอกเรื่องราวทั้งหมด โดยเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจหรือตีความบทอ่านนั้นๆ ให้ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียน ลักษณะที่กล่าวถึงนี้ถือว่าเป็นการเดาทางภาษาศาสตร์เชิงจิตวิทยาที่ผู้อ่านต้องใช้ความคิดในระดับสูงเพื่อทำความเข้าใจบทอ่าน ดังนั้น การอ่านจึงมิใช่การทำความเข้าใจบทอ่านเพียงในระดับตัวอักษรเท่านั้นแต่การอ่านต้องใช้ความสามารถในการนำทักษะทางภาษาอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้กระบวนการคิดที่มีอยู่หลากหลายระดับตามทฤษฎีกระบวนการคิด รวมถึงการใช้ความรู้สึก จินตนาการ ประสบการณ์ และความรู้เดิมของผู้อ่านมาใช้ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการอ่าน (Bloom, 1956; Chareonwongsak, 2010)

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการอ่านนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 ถึงปัจจุบัน สรุปได้ว่า การอ่าน คือ พฤติกรรมทางความคิด เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

ผู้เขียนกับผู้อ่าน โดยมีบทอ่านเป็นสื่อกลางเพื่อสื่อความหมาย ดังนั้น ผู้อ่านต้องสามารถถอดรหัส หรือทำความเข้าใจสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ผู้เขียนสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อสื่อสารหรือถ่ายทอดความรู้ ความรู้สึก อารมณ์ ประสบการณ์และความคิดเห็นของผู้เขียน ด้วยลีลาการเขียน เทคนิคการเขียน การเลือกใช้ศัพท์ หรือโครงสร้างทางภาษา ตลอดจนรูปแบบและองค์ประกอบอื่นๆ ดังนั้น การทำความเข้าใจบทอ่าน จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกับกระบวนการคิดตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูง (Chareonwongsak, 2010; Krataitong, 2009; Sitthifong, 2012)

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการอ่านที่กล่าวมาข้างต้น สรุปสาระสำคัญได้ว่า ความเข้าใจในบทอ่านไม่ได้หมายความว่า การทำความเข้าใจบทอ่าน แต่เพียงในระดับตัวอักษรเท่านั้น แต่ต้องมีการตีความหรือถอดรหัสตัวอักษร เพื่อให้ได้ความหมายที่ซ่อนอยู่ ซึ่งการอ่านลักษณะนี้ต้องใช้ทักษะกระบวนการคิด ตั้งแต่กระบวนการคิดระดับพื้นฐาน จนถึงกระบวนการคิดในระดับสูง ที่ต้องอาศัยการตีความ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ จึงสามารถทำความเข้าใจบทอ่านได้ ซึ่ง Burmeister (1974) ได้แบ่งระดับความเข้าใจในการอ่านเป็น 7 ระดับ โดยอาศัยพื้นฐานจาก Norris Sanders ซึ่งดัดแปลงมาจาก Bloom's Taxonomy มีรายละเอียด ดังนี้

1. การอ่านในระดับการจำ (memory) เป็นระดับการอ่านเพื่อทำความเข้าใจความหมายตามตัวอักษร (literal comprehension) เป็นการทำความเข้าใจระดับข้อเท็จจริง ถือเป็นระดับความเข้าใจขั้นพื้นฐาน
2. การอ่านในระดับการแปลความ (translation) เป็นการแปลภาษาหนึ่งเป็นอีกภาษาหนึ่ง ซึ่งเป็นระดับความเข้าใจบทอ่านที่ต้องใช้ความแม่นยำทางภาษาสูง
3. การอ่านในระดับการตีความ (interpretation) เป็นการอ่านเชิงวิเคราะห์ (critical reading) ซึ่งผู้อ่านสามารถมองเห็นสิ่งที่ผู้เขียนไม่ได้เขียนไว้ในบทอ่าน

หรือแฝงความหมายไว้ในสิ่งที่เขียน

4. การอ่านในระดับการประยุกต์ใช้ (application) เป็นการทำความเข้าใจทอ่าน จนสามารถเข้าใจหลักการ และนำหลักการไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถือว่าเป็นการอ่านในระดับสูง

5. การอ่านในระดับการวิเคราะห์ (analysis) คือ การทำความเข้าใจทอ่านในรายละเอียด หรือองค์ประกอบของบทอ่านนั้นๆ ที่ประกอบกันเข้าเป็นส่วนเติม ถือว่าเป็นการอ่านในระดับสูง

6. การอ่านระดับการสังเคราะห์ (synthetic) เป็นระดับการอ่านอย่างสร้างสรรค์ (creative reading) เพื่อเกิดความคิดหรือความรู้ใหม่ เป็นการอ่านในระดับการค้นคว้าวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่

7. การอ่านในระดับการประเมิน (evaluation) เป็นการวางแผนท หรือตัวชี้วัดเพื่อตัดสินสิ่งที่อ่าน โดยอาศัยหลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้เป็นบรรทัดฐาน ซึ่งถือว่าเป็นการอ่านในระดับสูง

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า กระบวนการอ่านและกระบวนการคิด มีความสัมพันธ์กันไม่สามารถแยกออกจากกันได้ นักการศึกษาด้านการอ่านระดับสูง ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของระดับการอ่านกับกระบวนการคิด ตามทฤษฎีของ Bloom (1956) โดยได้นำแนวคิดมาบูรณาการใหม่เพื่อสามารถใช้ในทางปฏิบัติโดยแสดงถึงความสัมพันธ์ไว้ ดังนี้ (Anderson & Krathwohl, 2001) (1) ความรู้ความจำ (remembering) คือ ตอบได้ว่าสิ่งที่เรียนมาจากไหน (2) ความเข้าใจ (understanding) คือ เข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งที่ได้ศึกษามา (3) การประยุกต์ใช้ (applying) คือ นำความรู้ที่ได้รับมาใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ (4) การวิเคราะห์ (analyzing) คือ นำความรู้ที่ได้ศึกษามาคิดอย่างลึกซึ้ง รวมทั้งแยกแยะหาความสัมพันธ์และเหตุผลได้ (5) การประเมินค่า (evaluating) คือ ตั้งเกณฑ์ตัดสิน เปรียบเทียบคุณภาพหรือประสิทธิภาพของการเรียนรู้ได้ (6) การสร้างสรรค์

(creating) คือ คิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ได้ด้วยตนเอง หรือสามารถปรับปรุงแก้ไขออกแบบ ตั้งสมมติฐานใหม่ๆ ได้สรุปได้ว่า การอ่านเป็นทักษะและกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับระดับความเข้าใจในการอ่านและระดับการคิด เริ่มจากความเข้าใจในระดับตัวอักษร เป็นการอ่านในระดับพื้นฐาน เพื่อจับใจความสำคัญของบทอ่าน จนถึงระดับการอ่านที่สูงขึ้นและซับซ้อนมากขึ้น โดยผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ให้ผู้อ่านวิเคราะห์ หรือตีความจากกลวิธีการเขียน ลีลาการเขียน เพื่อโน้มน้าวผู้อ่านให้เชื่อ

ตาม ผู้เขียนบางคนอาจซ่อนเร้นจุดประสงค์ที่แท้จริงของผู้เขียนไว้ โดยใช้กลวิธีการเขียนที่หลากหลายลุ่มลึก ผู้อ่านจำเป็นต้องวิเคราะห์วัตถุประสงค์ หรือทัศนคติที่แท้จริงของผู้เขียน และประเมินข้อเท็จจริงและความคิดเห็นของผู้เขียน ผู้อ่านต้องมีความสามารถในการอ่าน เช่น การอ่านแบบตีความ การอ่านแบบอนุมาน บทอ่าน หรือการอ่านระหว่างบรรทัด เพื่อหาความหมายที่ซ่อนเร้นในบทอ่านให้ได้ ดังนั้น การอ่านอย่างมีวิจารณญาณ (critical reading) เป็นระดับการอ่านที่ต้องใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ขั้นสูง มีองค์ประกอบต่างๆ อาทิ (1) การรู้จุดมุ่งหมายและทัศนคติของผู้เขียน (2) การตัดสินเรื่องที่อ่านโดยพิจารณาจากภูมิหลังของผู้เขียน (3) การสรุปเรื่องราวและจับใจความสำคัญของเนื้อหา (4) การสรุปป้องกัน การตีความโดยนัยที่ไม่ได้กล่าวไว้ในบทอ่าน (5) การจำแนกข้อเท็จจริง ออกจากความคิดเห็น (6) การทำนายผลที่จะเกิดขึ้นได้ (7) การเข้าใจน้ำเสียงของเรื่อง (8) การระบุเทคนิคการเขียน (9) การระบุแหล่งที่มาของข้อมูล (10) การลวงรู้ว่าเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ (11) การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนและแตกต่างกัน (12) การลำดับเรื่องราว (13) ทักษะการตัดสินความสมเหตุสมผลและความถูกต้อง (14) การประเมินและการแก้ไขปัญหาต่างๆ (15) การค้นหาสิ่งอ้างอิงที่จะมาพิสูจน์ความถูกต้องของข้อความ (16) การเสนอความคิดเห็น (17) การรู้จักลักษณะลีลาการเขียน (18) การตีความความหมายการใช้ถ้อยคำและสำนวน

ทางภาษา (19) ทักษะการตัดสินใจเขียนโดยศึกษา
 ประสบการณ์เดิมของผู้เขียน (20) ทักษะการรับรู้ถึง
 ความสัมพันธ์ของเนื้อเรื่อง (21) ทักษะการทราบถึง
 อารมณ์ของเรื่อง (22) ทักษะการรู้ถึงปัญหาในเรื่อง และ
 โครงเรื่อง (23) ทักษะการเชื่อมโยงประสบการณ์ของ
 ตนเอง (24) ทักษะการวิจัย (25) การคิดเชิงวิเคราะห์
 วิจัย (26) การค้นหาข้อมูลมาพิสูจน์ยืนยันหรือ
 หักล้างข้อความที่อ่าน (27) การมีความเห็นเป็นของ
 ตนเอง (28) การรับรู้ถึงความสัมพันธ์กันของเรื่องที่
 อ่าน (29) การมีปฏิริยาต่ออารมณ์ หรือลักษณะความ
 รู้สึกที่บ่งไว้ในใจความที่อ่าน (30) การรู้ถึงปฏิริยา
 ทางอารมณ์และแรงบันดาลใจ (31) การรู้ถึงปัญหาใน
 เรื่องและโครงเรื่อง (32) การเชื่อมโยงประสบการณ์ใน
 เรื่องกับประสบการณ์ของตนเอง (Sitthifong, 2012;
 Mantetsawan, 2009; Mounpluan, 2010)

อย่างไรก็ตาม ในการประเมินผลสัมฤทธิ์ด้านการ
 อ่าน การสร้างข้อคำถามของแบบทดสอบบทอ่าน ข้อ
 คำถามต้องมีความสอดคล้องระหว่างระดับการอ่าน

และการคิด สามารถแบ่งลักษณะคำถามที่แสดงถึง
 ระดับความคิด ดังนี้ (Kispredarborisuthi, 2008)
 (1) คำถามวัดความรู้ความเข้าใจระดับตัวอักษร
 (literal comprehension) (2) คำถามวัดความรู้ความ
 เข้าใจระดับตีความ (inferential comprehension)
 (3) คำถามวัดความรู้ความเข้าใจระดับประยุกต์
 (applied comprehension) เป็นต้น

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 ผู้เขียนสามารถสังเคราะห์องค์ประกอบของการอ่าน
 อย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 ได้ศึกษาและประยุกต์ การสร้างแบบวัดการอ่านของ
 Samanpan (2006) โดยได้คัดเลือกองค์ประกอบที่มี
 ความถี่ในการใช้สูงและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของ
 การอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้
 ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 พุทธศักราช 2551 (Office of the Basic Education
 Commission, Academic Office and Educational
 Standards, 2009)

ตาราง 1

ความสัมพันธ์ของกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ

กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking)	ทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ (critical reading)
1. กระบวนการกำหนดปัญหา 1.1 การระบุประเด็นและปัญหาให้ชัดเจนโดยการสังเกตหรือการรับข้อมูลเข้ามา 1.2 การวิเคราะห์ทำความเข้าใจกับประเด็นและปัญหาให้กระจ่าง	1. การจับใจความสำคัญของเรื่อง 2. การตระหนักถึงจุดมุ่งหมายของผู้เขียน 3. การแยกข้อคิดเห็นและข้อเท็จจริง 4. การสืบหาแหล่งที่มาของข้อมูล 5. การคาดคะเนหรือทำนายเหตุการณ์
2. กระบวนการหาข้อสรุปสามารถกระทำตามขั้นตอนอย่างเป็นลำดับ 2.1 การรวบรวมข้อมูล 2.2 การพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการตรวจสอบแหล่งที่มาหรือหลักฐานอ้างอิง	6. การสรุปองค์ความรู้
3. กระบวนการพิจารณาเหตุผลประกอบ 3.1 การตั้งสมมติฐานเพื่อคาดคะเนคำตอบจากข้อมูลหลักฐานที่มีอยู่ ประสพการณ์เดิม เพื่ออธิบายเหตุการณ์หรือความเป็นไปได้ของเหตุการณ์ 3.2 ระบุว่าเหตุการณ์หรือสิ่งใดที่ทำให้เกิดผลโดยการสรุปอ้างอิง	

จากตาราง 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ โดยภาพรวมสรุปได้ว่ากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 3 รายการ มีความสัมพันธ์กับทักษะกระบวนการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ 6 รายการ ได้แก่ (1) กระบวนการกำหนดปัญหาสัมพันธ์กับการจับใจความสำคัญของเรื่อง และการตระหนักถึงจุดมุ่งหมายของผู้เขียน (2) กระบวนการหาข้อสรุปสามารถกระทำตามขั้นตอนอย่างเป็นลำดับสัมพันธ์กับการแยกข้อคิดเห็นและข้อเท็จจริง และการสืบหาแหล่งที่มาของข้อมูล (3) กระบวนการพิจารณาเหตุผลประกอบ สัมพันธ์กับการคาดคะเนหรือทำนายเหตุการณ์ และการสรุปองค์ความรู้

การคิดตามแนววิถีพุทธธรรม

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดเป็นลำดับต้นๆ พบได้ในหลักธรรมที่ว่าด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ที่ให้ความสำคัญต่อความคิดความเห็นที่ถูกต้อง สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ ของมนุษย์ได้ โดยพุทธศาสนามุ่งให้มนุษย์เข้าสู่สัมมาทิฐิ ดังนี้ (1) ปัญญาในทางพุทธศาสนา และเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาปัญญา (2) โยนิโสมนสิการ (Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto), 2019) ดังที่กล่าวเกริ่นไว้แล้วว่าในทางพุทธศาสนา ปัญญาถือว่าเป็นองค์ธรรมที่สำคัญ เพราะการมีปัญญาหรือการพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้นหรือมีขึ้นได้ จะสามารถขจัดซึ่งความไม่รู้ ความหลง ที่ถือว่าเป็นต้นตอของ

ปัญหา หรือความทุกข์ แต่ปัญหาจะเกิดการพัฒนาที่ประกอบด้วย 3 หลักการ ดังนี้ (1) จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิด การพิจารณาหาเหตุผล (2) สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการได้สดับรับฟังผู้รู้ หรือการศึกษาเล่าเรียน (3) ภวานามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรม และลงมือปฏิบัติ (Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto), 2019)

ยิ่งไปกว่านั้น ในพระพุทธศาสนายังได้เสนอแนวคิดกระบวนการที่ก่อให้เกิดปัญญาว่า สามารถสร้างเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้นได้โดยอาศัยกระบวนการการเกิดปัญญา ดังนี้ (1) การสวณะและปริปัฏญา คือ การฟัง การซักถาม และการสอบค้น (2) การสากัจฉา คือ การสนทนา ถกเถียง อภิปราย (3) การปัสสนะ หรือ นิชฌานะ คือ การสังเกตดู เฝ้าดู ครอบงำพิจารณา (4) การโยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณาโดยแยกกาย (5) การตุลนา คือ การชั่งหาเหตุผล (6) การวิมังสา และวิจย คือ การไตร่ตรอง การตรวจสอบ ทดสอบ สอบสวน ทดลอง เลือกเฟ้น (7) การอาเสวนะ ภาวนา และพหุสิกรณ์ คือ การเสพคุ้น การกระทำบ่อยๆ หรือ ทำให้มาก (Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto), 2019)

ดังนั้น จุดหมายปลายทางของการคิดทางพระพุทธศาสนา คือ การเกิดปัญญา ที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ ซึ่งจัดว่าเป็นข้อต้นของจริยธรรม หรือ มรรคมีองค์ 8 เป็นหัวหน้า เป็นตัวนำในองค์มรรค ดังพุทธพจน์ ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ องค์มรรคข้อต้น ดังนี้ (Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto), 2019)

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด สัมมาทิฐิ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อการตรัสรู้ตามความเป็นจริง ซึ่งอริยสัจ 4 ประการ ฉะนั้น”

“เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้สักอย่าง ซึ่งจะเป็เหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ได้เกิดขึ้น หรือกุศลธรรมที่

เกิดขึ้นแล้ว เป็นไปเพื่อความเพิ่มพูนไฟบุญ เหมือนอย่างสัมมาทิฐิเลย”

ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ปัจจัยที่ก่อให้เกิด สัมมาทิฐิ มีอยู่ 2 ปัจจัย คือ (1) ปรโตโฆชะ คือ ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อที่กระตุ้นหรือชักจูงให้ก่อเกิด สัมมาทิฐิ อาทิ การสั่งสอน แนะนำ ถ่ายทอด ข่าวสาร ข้อเขียน อธิบาย จากบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ถ้าเป็นบุคคลอาจเรียกว่าเป็นกัลยาณมิตร หรือเรียกว่า เป็นกระบวนการวิธีการแห่งศรัทธา (2) โยนิโสมนสิการ คือ ปัจจัยภายใน ที่ตนเองเป็นเหตุปัจจัยให้กับตนเอง การทำในใจให้แยกกาย การใช้ความคิดที่ถูกต้อง การใช้ความรู้ รู้จักคิด คิดเป็น คิดเป็นระบบมีระเบียบ หรือ เรียกว่าเป็นกระบวนการวิธีการแห่งปัญญา (Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto), 2019)

กล่าวโดยสรุป การเกิดสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนา เกิดจาก 2 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยด้านศรัทธา และปัจจัยด้านปัญญา ซึ่งต้องอาศัยทั้งปัญญาของผู้อื่น และปัญญาของตนเอง

วิธีการคิดโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการ ว่า โดยรูปศัพท์ โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ โยนิโส มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธี ทาง ส่วนมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนี้ นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ ท่านแปลสืบต่อกันมาว่า การทำในใจโดยแยกกาย คือการใช้ความคิดถูกต้อง มองสรรพสิ่งรอบข้างรอบกายด้วยความคิดพิจารณา ไม่มองอย่างตื้นเขินพื้นผิว ใช้ความคิดสืบค้นจนถึง ต้นเค้า สวหาสาเหตุจนตลอดสาย แยกแยะองค์ประกอบของสิ่งที่เห็นและวิเคราะห์ด้วยปัญญา คิด เป็นระเบียบและอุบายวิธี ให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และเมื่อแยกพิจารณาเป็นรายด้าน ได้ความหมายของ โยนิโสมนสิการ เป็น 4 ด้าน ดังนี้ (1) อุบายมนสิการ หมายถึง คิดอย่างมีวิธี คิดถูกต้อง ที่จะให้เข้าถึงความจริง

(2) ปถมนสิการ หมายถึง คิดอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ เป็นระเบียบตามแนวเหตุผล (3) การณมนสิการ หมายถึง การคิดตามเหตุหรือคิดอย่างมีเหตุผล (4) อุปาทกมนสิการ หมายถึง การคิดให้เกิดผลที่ประสงค์ และเกิดกุศลธรรม (Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto), 2019)

กล่าวได้ว่า หลักการคิดที่แยกย่อยออกมาเป็นองค์ประกอบของวิธีคิดโยนิโสมนสิการนี้ เป็นกระบวนการคิดที่สามารถเกิดขึ้นได้พร้อมกัน หรือเกือบทั้งหมด 4 ข้อ กระบวนการดังกล่าวนี้สามารถสรุปถึงกระบวนการคิดโยนิโสมนสิการ ได้ว่า คือ การคิดถุกวิธี การคิดอย่างมีระเบียบ การคิดอย่างมีเหตุผล การคิดเร้ากุศล ตามลำดับ ดังนั้น สรุปได้ว่า การคิดโยนิโสมนสิการ เป็นเหตุเป็นปัจจัยก่อให้เกิดปัญญา ในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญโยนิโสมนสิการ คือ ต้นเค้าของการเข้าสู่สภาวะสัมมาทิฐิ ความสำคัญดังกล่าวปรากฏอยู่ในพุทธพจน์ที่ตรัสว่า (Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto), 2019)

“เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไป เหมือนโยนิโสมนสิการเลย เมื่อมีโยนิโสมนสิการ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดย่อมเกิด และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป”

สำหรับวิธีคิดโยนิโสมนสิการที่กล่าวถึงนี้ ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาของไทย คือ Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto) (2019) ได้อธิบายและจำแนกไว้ ดังนี้

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นวิธีคิดเพื่อเข้าใจสถานะที่เป็นจริงของสรรพสิ่งที่เข้าไปเกี่ยวข้องหรือที่มาสัมพันธ์ด้วย เป็นวิธีคิดที่สืบหาความสัมพันธ์ การเป็นเหตุเป็นปัจจัยของสรรพสิ่ง อาจเรียกวิธีคิดแบบนี้ว่า วิธีคิดแบบอหิปปัจยตา หรือวิธีคิดแบบปฏิจสมุปบาท

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ เป็นวิธีคิด

วิเคราะห์เพื่อกำหนดแยกปรากฏการณ์ หรือสรรพสิ่งรอบข้างตามความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ เช่น การคิดวิเคราะห์แยกแยะความเป็นรถ ที่เกิดจากองค์ประกอบต่างๆ เข้ามารวมกัน พวงมาลัย ล้อ ตัวถัง จึงเกิดคำว่ารถ ขึ้นมา

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ เป็นวิธีคิดที่เชื่อมต่อกันสัมพันธ์กับวิธีคิดแบบที่ 2 เพื่อให้รู้เท่าทัน รู้ว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นสามารถแยกย่อย ออกมาเป็นองค์ประกอบต่างๆ และแต่ละองค์ประกอบต่างอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง ไม่สามารถคงสภาพเดิม และไม่มีความเป็นตัวตน

4. วิธีคิดแบบอริยสังค เป็นวิธีคิดแบบแก้ปัญหาโดยมีกระบวนการคิดที่สำคัญ ได้แก่ (1) การกำหนดรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ที่เรียกว่า ทุกข์ กำหนดรู้ทุกข์ (2) การกำหนดเหตุแห่งปัญหา ปัจจัยก่อทุกข์ คือ สมุทัย (3) การกำหนดรู้ว่าปัญหาสามารถหมดไปหรือได้รับการแก้ไขได้ คือ นิโรธ (4) การกำหนดวิธีการในรายละเอียดและปฏิบัติเพื่อกำจัดปัญหา มรรค

5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ เป็นวิธีคิดให้มีความสัมพันธ์กันระหว่างหลักการ และความมุ่งหมายสามารถตอบคำถามได้ว่าที่ทำ หรือกระทำอย่างนั้นๆ อย่างนี้เพื่ออะไร ทำให้การกระทำมีขอบเขต ไม่เลยเถิด

6. วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก เป็นการคิดบนพื้นฐานความตระหนักที่ว่าทุกสิ่งในโลกนี้มีทั้งส่วนดี และส่วนด้อย ดังนั้นเมื่อต้องคิดและตัดสินใจเลือกเอาของสิ่งใดเพียงอย่างเดียวจะต้องยอมรับส่วนดีของสิ่งที่ไม่ได้เลือกไว้ และไม่มองข้ามโทษหรือข้อบกพร่อง จุดอ่อนจุดเสียของสิ่งที่เลือกไว้ การคิดและการมองตามความจริงนี้ ทำให้ไม่ประมาทอาจนำส่วนดีของสิ่งที่ไม่ได้เลือกนั้นมาใช้ประโยชน์ได้ และสามารถหลีกเลี่ยงหรือมีโอกาสแก้ไขส่วนเสียบกพร่องที่ติดมากับสิ่งที่เลือกไว้

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดที่สามารถแยกแยะได้ว่าคุณค่าแท้คืออะไร คุณค่า

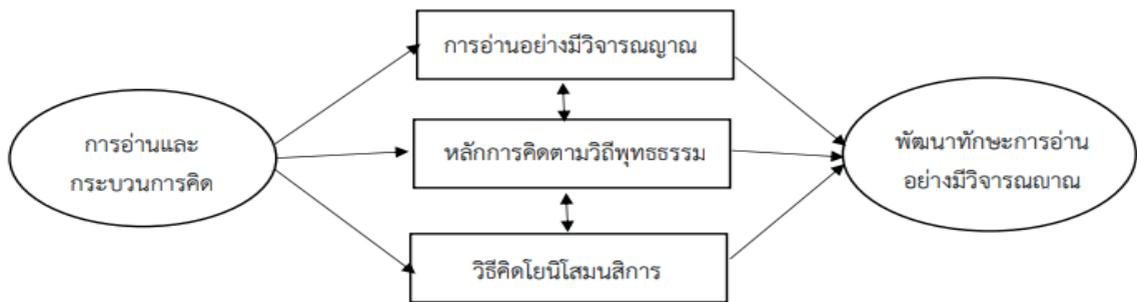
เทียมคืออะไร คุณค่าแท้ คือ คุณค่าของสิ่งมีประโยชน์ แก่ร่างกายโดยตรงอาศัยปัญญาตีราคา เป็นคุณค่า สมองปัญญา คุณค่าเทียม คือ คุณค่าพอกเสริมสิ่งที่ จำเป็นโดยตรง อาศัยตีราคา เป็นคุณค่าสมอง ตัดหา วิธีคิดนี้ใช้เพื่อมุ่งให้เกิดความเข้าใจ และเลือก เสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตเพื่อพ้นจากการ เป็นทาสของวัตถุ

8. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม เป็นการคิดถึงแต่สิ่งที่ดี มีกุศลเมื่อได้รับประสบการณ์ใดแทนที่จะคิดถึงสิ่งที่ไม่ดีงามเป็นวิธีคิดที่สกัดกั้นขัดเกลادتัดหา

9. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นวิธีคิดให้ตระหนัก ถึงสิ่งที่เป็นอยู่ในขณะปัจจุบันกำหนดเอาที่ความ เกี่ยวข้องกับความเกี่ยวข้องกับความ เป็นอยู่ประจำวัน เชื่อมโยงต่อกันมา ถึงสิ่งที่กำลังรับรู้ กิจการตามหน้าที่ หรือการปฏิบัติ โดยมีจุดหมายไม่เพื่อผันกับอารมณ์ ชอบหรือชัง

10. วิธีคิดแบบวิภังชวาท เป็นการคิดแบบมอง ให้เห็นความจริงโดยแยกแยะให้เห็นแต่ละแง่ แต่ละ ด้านจนครบทุกด้านไม่พิจารณาสิ่งใดๆ เพียงด้านหรือ แ่งมุมเดียว

กรอบในการวิเคราะห์

ภาพ 1 กรอบในการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์

ความสัมพันธ์ระหว่างการอ่านและกระบวนการคิด

จากการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการอ่านและกระบวนการคิด พบว่า การอ่านและ กระบวนการคิดมีความสัมพันธ์อย่างยากที่จะแยก ออกจากกันได้ ทั้งนี้เนื่องจากการอ่านทุกชนิดหรือ ทุกประเภทของผู้เขียนว่ามีจุดประสงค์เช่นไร อีกทั้ง สิ่งพิมพ์หรือบทอ่านแต่ละประเภท ต่างมีจุดประสงค์ แตกต่างกันไป การที่ผู้อ่านจะเข้าใจเนื้อความหรือ จุดประสงค์ของผู้เขียนได้อย่างแท้จริง จำเป็นต้องใช้ กระบวนการคิดตั้งแต่นั้นพื้นฐานจนถึงขั้นสูงสุด ซึ่งตรง

กับแนวคิด ทฤษฎีของ Revised Blooms' Taxonomy 2001 (Anderson & Krathwohl, 2001) ที่เสนอ กระบวนการคิดของมนุษย์ ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ (1) การจำ (remembering) (2) การเข้าใจ (understanding) (3) การประยุกต์ใช้ (application) (4) การวิเคราะห์ (analyzing) (5) การประเมินค่า (evaluating) (6) การสร้างสรรค์ (creating) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระดับความเข้าใจในการอ่าน ที่ Burmeister อาศัยพื้นฐานจาก Norris Sanders ที่ดัดแปลงมาจาก Bloom's Taxonomy (Bloom, 1956) โดยมีรายละเอียด ดังนี้ (Burmeister, 1974)

คิดเชิงวิเคราะห์ซึ่งเครื่องมือที่ทำให้เยาวชนเกิดทักษะการคิดในระดับสูงได้ คือ การอ่านอย่างมีวิจารณญาณที่ต้องใช้ความคิดขั้นวิเคราะห์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา มากกว่าการอ่านเพื่อท่องจำข้อมูล (Gomez, L. M., & Gomez, K., 2007)

หลักคิดตามวิถีพุทธธรรม

เมื่อพิจารณาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาพบว่า พระพุทธศาสนามุ่งเน้นสอนให้พุทธศาสนิกชนใช้ปัญญา เป็นลำดับแรกสุดในการดำเนินชีวิต และให้ความสำคัญกับตัวปัญญา และการสร้างเสริมปัญญา มากที่สุด เพราะพุทธศาสนาเห็นว่า ปัญญาสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าว ของมนุษย์ได้ และสูงสุดสามารถนำพาให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ทั้งมวลได้ในที่สุด พระพุทธศาสนาเห็นว่าปัญญาทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้อง ที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ ที่ถือว่าเป็นองค์ธรรมลำดับแรกที่อยู่ในอริยมรรค มีองค์ 8 ซึ่งเป็นวิถีทางที่ทำให้มนุษย์พ้นทุกข์อย่างถาวร และในกระบวนการของการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นนั้น พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญไปยัง 2 ปัจจัยหลัก คือ (Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto), 2019)

1. ปัจจัยภายนอก ที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ ซึ่งเป็นการสร้างเสริมปัญญาโดยปัจจัยภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวตนเอง อาทิ การฟังผู้รู้ การเล่าเรียน การศึกษาค้นคว้า หรือจะเรียกว่าการมีกัลยาณมิตร คือ มิตรที่มอบปัญญาให้นั่นเอง

2. ปัจจัยภายใน ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นการสร้างเสริมปัญญาที่เกิดจากปัจจัยภายในของตนเอง นั่นคือ การรู้จักคิด การคิดเป็น หรือที่เรียกว่า การคิดโดยแยกคาย ซึ่งเป็นวิธีคิดทางพุทธศาสนาที่เป็นวิธีคิดอย่างลุ่มลึก กว้างขวาง เป็นไปตามหลักครรลองครองธรรม หลักคิดโยนิโสมนสิการถือว่าเป็นหลักคิดที่สำคัญที่สุดของปัจเจกบุคคลที่ควรสร้างให้เกิดให้มีขึ้นกับตนเอง

วิธีคิดโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ

โยนิโสมนสิการ เป็นวิธีการแห่งปัญญา อยู่ในระดับที่เหนือศรัทธา เป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดของตนเองอย่างเป็นอิสระ เมื่อศึกษาวิธีคิดโยนิโสมนสิการ ในมุมมองของการศึกษาอบรม โยนิโสมนสิการเป็นการฝึกการใช้ความคิด ให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ ผิดเพี้ยน เป็นขั้นที่สำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ และนำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง (Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto), 2019)

ในการพัฒนาการอ่านอย่างมีวิจารณญาณตามวิถีพุทธธรรมสำหรับเยาวชนที่จะเติบโตเป็นพลเมืองของประเทศและของโลกนั้น รัฐบาลหรือหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบในการจัดการศึกษาจำเป็นต้องจัดกระบวนการการศึกษาเพื่อสร้างระบบกระบวนการคิด คือ (1) คิดอย่างมีวิธีหรือคิดถูกวิธี เพื่อจะเข้าถึงความจริง (2) ความคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล (3) ความคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ (4) การคิดที่ก่อให้เกิดคุณธรรม หรือที่เรียกว่าการคิดในทางบวก (Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto), 2019)

กระบวนการคิดทั้ง 4 ที่กล่าวมา ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของวิธีคิดโยนิโสมนสิการ ที่สามารถปลูกฝังให้เกิดมีขึ้นกับเยาวชน ผ่านทางด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ และสามารถนำวิธีคิดโยนิโสมนสิการมาใช้ในทางปฏิบัติ ดังนี้ (1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย (2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ (3) วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา (4) วิธีคิดแบบแก้ปัญหา (5) วิธีคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย (6) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก (7) วิธีคิดแบบคุณค่า

แท้-คุณค่าเทียม (8) วิธีคิดแบบอุปถัมภ์ (9) วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน (10) วิธีคิดแบบวิภังขวา (Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto), 2019)

อาจกล่าวได้ว่า การคิดที่ปรากฏอยู่ในวิถีแห่งพุทธธรรม นั้นเป็นกระบวนการคิดที่ใช้ระดับความคิดที่อยู่ในขั้น คติวิเคราะห์ ประเมินค่า ตลอดจนจนถึงความคิดในระดับนำไปใช้และสร้างสรรค์ ซึ่งถือว่าเป็นการคิดที่เหนือกว่า ความจำและความเข้าใจที่เป็นการใช้ระดับความคิดขั้นพื้นฐาน ซึ่งจะสามารถนำไปสู่กระบวนการหรือระดับความคิดที่สูงขึ้น ในการแก้ปัญหา ทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นการใช้ความคิดในการแก้ปัญหาจนสามารถพ้นจากทุกข์ได้ในที่สุด

บทสรุป

สรุปผลการวิเคราะห์เรื่องการพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณตามวิถีคิดแห่งวิถีพุทธธรรมพบว่า

1. การอ่านและกระบวนการคิดมีความสัมพันธ์กันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเบ็ดเสร็จ ในการอ่านบทอ่าน หรือสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท ผู้อ่านจำเป็นต้องใช้ทักษะกระบวนการคิดตั้งแต่ขั้นพื้นฐานจนถึงขั้นสูงสุด คือตั้งแต่ขั้นความรู้ความจำ ความเข้าใจ การประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ การประเมินค่า และการสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตามกระบวนการคิดเหล่านี้สามารถพัฒนาให้มีขึ้นได้ด้วยการจัดกระบวนการการเรียนรู้ด้านการอ่านให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

2. การอ่านอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการอ่านที่ใช้กระบวนการคิดในขั้นคติวิเคราะห์ ที่ต้องใช้ทั้งความรู้ ความจำ ความเข้าใจ จนถึงการตีความบทอ่าน เพื่อที่จะสามารถเข้าถึงจุดมุ่งหมายของผู้เขียน หรือเนื้อความที่มากกว่าข้อเท็จจริงทางข้อมูล ผู้อ่านจำเป็นต้องตีความความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ในบทอ่าน ที่ผู้เขียนอาจใช้คำศัพท์ โครงสร้างประโยค สลีการเขียน น้ำเสียง

ในการอำพรางหรือซ่อนเร้น ข้อคิด หรือความเห็นเอาไว้ ซึ่งเรียกว่าการอ่านระหว่างบรรทัด

3. หลักคิดตามวิถีพุทธธรรม พระพุทธศาสนามุ่งเน้นสอนให้พุทธศาสนิกชนใช้ปัญญา เป็นลำดับแรกสุดในการดำเนินชีวิต กระบวนการของการสร้างปัญญาประกอบด้วยปัจจัยหลักที่สำคัญ 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายนอก ที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ และปัจจัยภายใน ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ

4. พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติที่ประชากรไทยคุ้นเคยกันมาเป็นอย่างดี จนสืบสานเป็นวิถีชีวิต ความเชื่อและวัฒนธรรมประจำชาติ ซึ่งในหลักพุทธธรรม ปรากฏมีหลักการและวิถีคิดที่สามารถส่งเสริมการอ่านอย่างมีประสิทธิภาพโดยการใช้วิถีคิดตามวิถีพุทธธรรมที่เรียกว่า วิธีคิดโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นวิธีการคิดที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในแง่ส่วนบุคคลและในแง่สังคม และทั้งในแง่จริยธรรมจนถึงขั้น ศาสนธรรมสูงสุด ซึ่งอาจรวมทั้งสังคมประชาคมโลกได้ เพราะวิธีคิดโยนิโสมนสิการ มีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์คิดแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันจนถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง เราสามารถปลูกฝังและสร้างวิธีคิดโยนิโสมนสิการ ผ่านทางการเรียนรู้จากการอ่าน โดยการสร้างวิธีการคิดจากกิจกรรมการสอน เพื่อให้เยาวชนได้ฝึกการใช้กระบวนการคิดวิถีพุทธธรรม คือ โยนิโสมนสิการได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเป้าหมายที่เยาวชนสามารถที่จะพัฒนาการคิดตามวิถีพุทธธรรมได้จากกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้ (1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย (2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ (3) วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมชาติ (4) วิธีคิดแบบแก้ปัญหา (5) วิธีคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย (6) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก (7) วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม (8) วิธีคิดแบบอุปถัมภ์ (9) วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน (10) วิธีคิดแบบวิภังขวา

กล่าวได้ว่าการพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมี
วิจารณ์ตามวิธีคิดโยนิโสมนสิการ ย่อมส่งผลต่อ
ระบบคุณธรรมจริยธรรมในระดับปัจเจกบุคคลและ
สังคม ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคม
โดยรวม เพราะเป้าหมายของการคิดโยนิโสมนสิการ
คือ การเข้าถึงสภาวะของสัมมาทิฐิ คือ ความเข้าใจ
ความรู้แจ้งเห็นจริงในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่ง
ถือว่าเป็นข้อปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหาชีวิตที่สำคัญใน
ข้อแรกของกระบวนการทางปัญญาในแก้ปัญหาตาม
หลักพุทธธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. กระทรวงศึกษาควรกำหนดให้วิธีคิดโยนิโส
มนสิการ เป็นวิชาเพิ่มเติมในกลุ่มสาระการเรียนรู้

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และกำหนดให้เป็น
หลักสูตรสถานศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ

2. ครูผู้สอนควรมีการส่งเสริม ปลูกฝัง คุณค่า
พุทธธรรมให้เกิดกับเยาวชนอย่างเหมาะสมตามยุค
สมัย

3. ครูผู้สอนควรมีการสอดแทรกวิธีคิดโยนิโส
มนสิการ ในการเรียนการสอนของทุกกลุ่มสาระการ
เรียนรู้

4. ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบระหว่าง
กระบวนการคิดตามแนวคิด ทฤษฎีของบลูม (Bloom's
taxonomy) กับวิธีคิดโยนิโสมนสิการ

5. ครูควรมีการศึกษาวิจัยการจัดการเรียนการ
สอนในรูปแบบกิจกรรมในชั้นเรียนเพื่อสร้างเสริมทักษะ
การอ่านอย่างมีวิจารณ์ตามวิถีพุทธธรรม

References

- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Addison-Wesley.
- Bacon, F. (2022). *The essayes or counsels, ciuill and morall, of Francis Lo. Verulam, Viscount St. Alban*. Retrieved from <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo2/B11307.0001.001/1:54?rgn=div1;view=to>
- Bangkok Metropolitan Administration, Department of Education. (2017). *Thai teaching, reading and writing manual of Bangkok Metropolitan Administration students*. Author. [In Thai]
- Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals, vol. 1*. Longmans.
- Burmeister, L. E. (1974). *Reading strategies for secondary school teachers*. Addison-Wesley.
- Chareonwongsak, K. (2010). *Analytical thinking* (3rd ed.). Success Media. [In Thai]
- Gomez, L. M., & Gomez, K. (2007). Reading for learning: Literacy supports for 21st-century work. *Phi Delta Kappan*, 89(3), 224-228.
- Kispredarborisuthi, B. (2008). *Social sciences research methodology* (10th ed). Chamchuree Products. [In Thai]
- Krattaitong, C. (2009). *A development of Thai language additional course based on standards-based curriculum using backward design process to enhance analyzing and analytical reading abilities of lower secondary students*. Doctoral Dissertation of Education (Curriculum and Instruction), Chulalongkorn University. [In Thai]
- Lincharoen, A., Ardwichai, S., & Chan-in, P. (2009). *Causal factors that make the performance score O-NET test of students in Grade 6 and Grade 6 low*. National Institute of Educational Testing Service (Public Organization). [In Thai]
- Mantetsawan, C. (2009). *Implementation of metacognitive strategies to promote English reading comprehension and critical thinking ability of developing level students*. Master's Thesis of Education (Teaching English), Chiang Mai University. [In Thai]
- Moungpluan, C. (2010). *Development of self-directed model in English reading using metacognitive activities for industrial diploma students*. Doctoral Thesis of Philosophy (Curriculum and Instruction), Silpakorn University. [In Thai]
- Office of the Basic Education Commission, Academic Office and Educational Standards. (2009). *Indicators and core learning content Thai learning subject group according to the core curriculum of basic education B. E. 2551*. Author. [In Thai]

- Office of the Basic Education Commission, Academic Office and Educational Standards. (2022). *Guidelines for activities to promote reading to solve the problem of learning recession and to promote learning and teaching*. Author. [In Thai]
- Office of the Education Council. (2017). *National education development plan B.E. 2560-2579*. Author. [In Thai]
- Office of the Education Council. (2022). *The current situation of Thai education in the global 2021*. Author. [In Thai]
- Patrawat, K. (2014). Reading: The big door to lifelong learning. In A. Tantawevong (Ed.), *Apiwat learning to a turning point in Thailand*. Office for Promotion of the Learning Society and the Quality of Youth. [In Thai]
- Panich, V. (2013). *Teaching outside the box: Tactics to attract students*. Sahamitr Printing & Publishing. [In Thai]
- Patiroopwatee, P. (2004). *A comparison of Thai language learning outcome in oral reading and writing basic words of first grade students taught by hunter's teaching model and the conventional approach*. Master's Thesis of Education (Curriculum and Instruction), Silpakorn University. [In Thai]
- Samanpan, T. (2006). *The effect of using an instructional model emphasizing critical thinking processes and flexible learning on developing critical reading ability in English*. Doctoral Dissertation of Education (Curriculum and Instruction), Khon Kaen University. [In Thai]
- Sitthifong, C. (2012). *Using metacognitive strategies to promote English reading and writing abilities among undergraduate students*. Master's Thesis of Education (Teaching English), Chiang Mai University. [In Thai]
- Somdet Phra Phutthaghosajahn (P. A. Payutto). (2019). *Buddha-dharma* (extended edition) (53rd ed.). Southeast Asia University. [In Thai]
- Somprayoon, W. (2010). *Techniques for teaching Thai language*. Dokyawichakan. [In Thai]
- Timam, S. (2006). *Learning process and activities for developing Thai language skills*. n. p. [In Thai]